

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΙΧΘΥΑΛΙΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΑΛΑΣΣΙΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ: ΟΙ ΝΕΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ (Ιούλιος 2003)

Συγγραφέας: ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΠΑΛΙΑΣ

Η θαλάσσια βιοποικιλότητα αποτελεί μία θεμελιώδη παράμετρο για τη φύση και τον άνθρωπο και η απώλειά της συνιστά μία από τις μεγαλύτερες απειλές[1], ενώ οι ανθρώπινες δραστηριότητες οδηγούν ολοένα και περισσότερο στη μείωση των έμβιων πόρων, με συνέπεια να πλήττεται η προσαρμοστικότητα των οικοσυστημάτων[2].

Είναι απ' όλους σχεδόν αποδεκτό ότι, σε ένα πολύ μεγάλο βαθμό, η ποσότητα των αλιεύσεων και ο τρόπος διενέργειάς τους είχαν σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθούν εξαιρετικά μεγάλοι κίνδυνοι για την αναπαραγωγική ικανότητα των αλιευτικών βιότοπων[3]. Η υπεραλίευση[4] -που συνίσταται στην άκρως εντατική αλιεία, η οποία εμποδίζει τη διατήρηση των βιώσιμων πληθυσμών[5]-, είναι απόρροια των συμβατικών προσεγγίσεων διαχείρισης της αλιείας, που ίσχυαν και εν πολλοίς ισχύουν ακόμη και σήμερα[6] και οι οποίες περιορίζονται στη στατιστική απογραφή των ειδών των ιχθύων σ' ένα συγκεκριμένο θαλάσσιο χώρο, παραγνωρίζοντας τη μεγάλη επιστημονική αβεβαιότητα που επικρατεί στα θαλάσσια οικοσυστήματα και που έχει σαν συνέπεια την αδυναμία αξιόπιστων μετρήσεων και ελέγχων[7]. Παράλληλα δε, οι αλλαγές που εντωμεταξύ επήλθαν στο θαλάσσιο περιβάλλον (π.χ. η μόλυνση), επέδρασαν και αυτές στην υποβάθμιση ή στην καταστροφή ορισμένων ειδών[8]. Έτσι λοιπόν, μερικά όρια αλίευσης που μπορούν να χαρακτηριστούν βιώσιμα υπό ομαλές ή ευνοϊκές συνθήκες, καθίστανται μη βιώσιμα υπό άλλες μη ομαλές ή δυσμενείς περιβαλλοντικές συνθήκες. Αυτοί οι δύο παράγοντες -η εντατική αλιεία και η υποβάθμιση του θαλάσσιου οικοσυστήματος- οδήγησαν σε εξαφάνιση πολλά είδη, τα οποία είχαν διατηρηθεί για χιλιάδες χρόνια, παρά τις μεγάλες αλλαγές που είχε υποστεί το θαλάσσιο περιβάλλον στη διάρκεια των χιλιετιών[9].

Το κυρίαρχο μοντέλο διαχείρισης της αλιείας είναι εκείνο που κατά κύριο λόγο συνέβαλε στη δημιουργία αυτού του προβλήματος, το οποίο, ας σημειωθεί, έχει και σημαντικές κοινωνικές διαστάσεις, όπως είναι η εντεινόμενη συγκέντρωση κεφαλαίου, η αυξανόμενη φτώχεια των παράκτιων κοινωνιών και οι οξείες, μερικές

φορές, συγκρούσεις μεταξύ παράκτιων χωρών[10]. Αυτό λοιπόν το μοντέλο στηρίζεται στην άποψη ότι είναι δυνατόν να προσδιορίσουμε εκ των προτέρων, με βεβαιότητα, τα βιώσιμα όρια αλίευσης, τα δε μέτρα πρόληψης πρέπει να λαμβάνονται εφόσον έχει αποδειχθεί προηγουμένως η επικίνδυνη μείωση των αποθεμάτων[11].

Η ανατροπή αυτής της άποψης επήλθε μέσα από την ίδια την πραγματικότητα, καθώς οι συνέπειές της είναι ορατές. Εκείνο που χαρακτηρίζει τα θαλάσσια οικοσυστήματα, και τους αλιευτικούς βιότοπους ειδικότερα, δεν είναι η βεβαιότητα -η έλλειψη της οποίας μάλιστα χρησιμοποιήθηκε για να συνεχίζεται η υπεραλίευση[12]-, αλλά η πολυπλοκότητα και η απροσδιοριστία των σχέσεων των ειδών, τόσο μεταξύ τους όσο και με το περιβάλλον τους, που έχουν σαν αποτέλεσμα να κυριαρχεί η αβεβαιότητα[13]. Επομένως τίθενται αυτομάτως περιορισμοί στην επιστήμη, καθώς η πλήρης κατανόηση και η ασφαλής πρόβλεψη είναι σχεδόν αδύνατο να επιτευχθούν στα πολύπλοκα συστήματα όπως είναι οι θαλάσσιοι βιότοποι[14]. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο δεν είναι αξιόπιστη και πρακτικά εφαρμόσιμη η παραδοσιακή μέθοδος της στατιστικής απογραφής τόσο του συνολικού όγκου, όσο και των επί μέρους ειδών[15], διότι είναι ανέφικτη η μέτρηση και κυρίως ο έλεγχός τους εξ αιτίας αφενός μεν της αδυναμίας μας να κατανοήσουμε τη φύση της πολυπλοκότητας του συστήματος, και αφετέρου της ανεπάρκειας των πηγών που θα μας επιτρέψουν να προσδιορίσουμε και να αξιολογήσουμε τις μεταβλητές του συστήματος[16].

Απέναντι σ' αυτή την κρίσιμη κατάσταση, που είναι απόρροια κυρίως της μη αναγνώρισης της επιστημονικής αβεβαιότητας η οποία επικρατεί στο συγκεκριμένο χώρο[17], η διεθνής κοινότητα αντέδρασε, *αναγνωρίζοντας την αρχή της προφύλαξης ως θεμελιώδη κανόνα άσκησης προληπτικής και γενικότερα προστατευτικής πολιτικής στον τομέα της αλιείας*[18].

Στο παρόν άρθρο θα αναφερθούμε αρχικά σε κείμενα που έχουν καθολική ισχύ, και συγκεκριμένα στον Κώδικα Συμπεριφοράς για μια υπεύθυνη αλιεία[19] και στη Συμφωνία για τη διατήρηση και διαχείριση των αλληλοεπικαλυπτόμενων αποθεμάτων και άκρως μεταναστευτικών αποθεμάτων υδροβίων ζώων[20] (Α) και, στη συνέχεια, σε κείμενα περιφερειακού χαρακτήρα και συγκεκριμένα στη Συμφωνία της Ρώμης (1949) για τη δημιουργία συμβουλίου γενικής αλιείας για τη Μεσόγειο, όπως αυτή τροποποιήθηκε (1997)[21], στη Συμφωνία της Ουάσινγκτον (1998) για το διεθνές πρόγραμμα διατήρησης των δελφινιών[22], στη Συμφωνία της Αγ. Πετρούπολης

(1999) για τη συνεργασία στον τομέα της αλιείας[23], στη Συμφωνία της Ρώμης (1999) για τη δημιουργία Καταφύγιου θηλαστικών στη Μεσόγειο[24], στη Συμφωνία Πλαίσιο του Σαντιάγκο (2000) για τους έμβιους θαλάσσιους πόρους του Νότιου Ειρηνικού[25], στη Σύμβαση της Χονολουλού (2000) για τα ιχθυαποθέματα του Δυτικού και Κεντρικού Ειρηνικού[26], και στη Σύμβαση του Windhoek (2001) για τη διαχείριση των ιχθύων του Νοτιο-Ανατολικού Ατλαντικού[27] (B).

A. Κώδικας Συμπεριφοράς για μια υπεύθυνη αλιεία και η Συμφωνία για τη διατήρηση και τη διαχείριση των αλληλοεπικαλυπτόμενων αποθεμάτων και άκρως μεταναστευτικών αποθεμάτων υδρόβιων ζώων[28]

Ο Κώδικας, όπως αναφέρει το ίδιο το κείμενο, είναι ένα σύνολο κανόνων συμπεριφοράς μη υποχρεωτικού χαρακτήρα[29], που απευθύνεται τόσο σε επαγγελματικές οργανώσεις αλιείας όσο και στα κράτη[30]. Στις γενικές αρχές που εισάγει, [31] βάσει των οποίων θα μπορεί να επιτυγχάνεται βιώσιμη διαχείριση των αλιευτικών πόρων, συμπεριλαμβάνονται η αρχή της ισότητας των γενεών[32] και η αρχή της προφύλαξης στην οποία δίνεται το εξής περιεχόμενο:

«Τα κράτη και οι περιφερειακοί οργανισμοί διαχείρισης της αλιείας πρέπει να εφαρμόζουν ευρέως μια προφυλακτική προσέγγιση, στη διατήρηση, διαχείριση και εκμετάλλευση των έμβιων υδάτινων πόρων, ώστε να τους προστατεύουν και να συντηρούν το υδάτινο περιβάλλον, λαμβάνοντας υπόψη τις καλύτερες διαθέσιμες επιστημονικές ενδείξεις. Η απουσία επαρκούς επιστημονικής πληροφόρησης δεν πρέπει να χρησιμοποιηθεί σαν αιτιολογία για αναβολή ή μη λήψη μέτρων για τη διατήρηση των σκοπούμενων ειδών, των συνδεδεμένων ή εξαρτώμενων ειδών και των μη σκοπούμενων ειδών και του περιβάλλοντός τους[33]».

Στις κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την εφαρμογή αυτής της προφυλακτικής προσέγγισης, οι οποίες διατυπώνονται στον Κώδικα[34], περιλαμβάνονται μεταξύ των άλλων, η υποχρέωση των κρατών «να λαμβάνουν υπόψη τους τις αβεβαιότητες σχετικά με το μέγεθος και την παραγωγικότητα των αποθεμάτων[35]», «η υιοθέτηση από τα Κράτη μέτρων διατήρησης και διαχείρισης όσο το δυνατόν συνετών στις περιπτώσεις νέων ή διερευνητικών αλιεύσεων[36]», τα οποία θα ισχύουν μέχρι να υπάρξουν δεδομένα τα οποία «θα επιτρέψουν να γίνουν μελέτες για τις επιπτώσεις των αλιεύσεων στη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των αποθεμάτων και, κατόπιν,

μέτρα διατήρησης και διαχείρισης στηριζόμενα σε αυτές τις μελέτες θα πρέπει να εφαρμοστούν[37]». Στη συνέχεια, τονίζεται ότι «τα κράτη θα πρέπει να υιοθετούν επείγοντα μέτρα διατήρησης και προστασίας όταν μια αλιευτική δραστηριότητα δημιουργεί σοβαρή απειλή για τη βιωσιμότητα των πόρων και αυτά τα μέτρα πρέπει να είναι προσωρινά[38]». Με τις τελευταίες ρυθμίσεις (άρθρα 7.5.4. και 7.5.5.) υιοθετείται από τον Κώδικα η αναστροφή του βάρους απόδειξης στον τομέα των αλιευτικών δραστηριοτήτων.

Με βάση τα παραπάνω, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ο συγκεκριμένος Κώδικας επιχειρεί να προσδώσει στην αρχή της προφύλαξης την έννοια του ρυθμιστικού μηχανισμού, διατυπώνοντας όμως όρους που τη συγχέουν με την αρχή της πρόληψης, δεδομένου ότι επιμένει στη δυνατότητα της επιστημονικής γνώσης[39], τη στιγμή που το θαλάσσιο περιβάλλον, έμβιο ή μη, ως χώρος με τις μεγαλύτερες επιστημονικές αβεβαιότητες, δεν μας παρέχει κανένα αντικειμενικό δεδομένο που να οδηγεί σε βέβαιες λύσεις[40]. Τουναντίον, εξ αιτίας των χαρακτηριστικών των θαλάσσιων έμβιων πόρων και των επισφαλών επιστημονικών δεδομένων, υπάρχει μεγάλος κίνδυνος να ληφθούν εσφαλμένες αποφάσεις για τη διαχείριση τόσο των θαλάσσιων πόρων όσο και του περιβάλλοντος γενικότερα[41].

Στον τομέα αυτό παρατηρούμε μία συγκρατημένη στάση από τον κατ' εξοχήν αρμόδιο φορέα, όπως είναι ο Παγκόσμιος Οργανισμός Γεωργίας και Τροφίμων (FAO[42]). Σύμφωνα με τον Οργανισμό αυτό, πολλά είδη που θεωρούνται υπό εξαφάνιση βρίσκονται σε αφθονία, σε κάθε δε περίπτωση, η έννοια της ανεπανόρθωτης βλάβης δεν ισχύει, κατά τον FAO, στην αλιεία, αφού στο θαλάσσιο οικοσύστημα η απώλεια ή η αισθητή μείωση των ειδών δεν αποτελούν σοβαρές ή ανεπανόρθωτες βλάβες[43]. Γι' αυτό, σύμφωνα με τον Οργανισμό, η γενικευμένη εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης στο χώρο της αλιείας (στο βαθμό που δεν υπάρχει συμφωνία που να ορίζει ένα αποδεκτό κατώφλι πέραν του οποίου θα εφαρμόζεται η εν λόγω αρχή), όπως επίσης η σύνδεση της αρχής της προφύλαξης με την αναστροφή του βάρους απόδειξης, το οποίο φέρει ο ενεργών τις αλιευτικές δραστηριότητες, συνιστά μία αδικαιολόγητη δέσμευση της επιχειρηματικής δράσης[44].

Σε ένα κείμενο του FAO που είναι αποκλειστικά αφιερωμένο στην εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης στην αλιεία[45], αποσαφηνίζεται η θέση του Οργανισμού σχετικά με τα στοιχεία που συνθέτουν την εν λόγω αρχή. Έτσι για τη σύνδεση της αρχής με το

βάρος απόδειξης τονίζεται ότι η άποψη που τη συσχετίζει με την αναστροφή του βάρους απόδειξης[46] δεν είναι ορθή, σε κάθε δε περίπτωση για την εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και τα πλεονεκτήματα από τις αλιευτικές δραστηριότητες[47]. Ακολούθως επισημαίνεται ότι η προφυλακτική προσέγγιση αφορά μόνο σε περιπτώσεις κινδύνων μη αναστρέψιμης βλάβης[48] (δεν περιλαμβάνεται δηλαδή και ο εναλλακτικός όρος του κινδύνου βαρείας βλάβης), σχετικά τόσο με την υπεραλίευση όσο και με την πλήρη αλίευση των αποθεμάτων[49]. Στη συνέχεια τονίζεται ότι η προφυλακτική προσέγγιση δεν εφαρμόζεται μόνο κατά τη διαδικασία λήψης απόφασης, αλλά και στο στάδιο της μελέτης και συγκεκριμένα σε ό,τι αφορά στην εκτίμηση για τα αποθέματα και στη μέθοδο ανάλυσης[50]. Ειδικότερα υπογραμμίζεται ότι η προφυλακτική προσέγγιση θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις καλύτερες διαθέσιμες επιστημονικές αποδείξεις[51], που συνιστανται τελικά στην αποδοχή όλων των υποθέσεων για την ύπαρξη κινδύνων[52]. Το σημαντικό στοιχείο βρίσκεται στην αναγνώριση της ανάγκης να δημοσιοποιούνται όλες οι απόψεις έτσι ώστε «να διαχειριστούμε αποτελεσματικά την αβεβαιότητα[53]».

Ο ως άνω Κώδικας αποτέλεσε την πηγή έμπνευσης και την αφετηρία για την υιοθέτηση δύο άλλων διεθνών κειμένων, μη δεσμευτικών, από την Επιτροπή Αλιείας του FAO, στα οποία γίνεται αναφορά στην αρχή της προφύλαξης[54]. Στο πρώτο από αυτά (International Plan of Action for the Management of Fishing Capacity) τα κράτη και οι οργανισμοί αλιείας καλούνται να λαμβάνουν μέτρα αποτροπής της υπερβολικής αλίευσης με στόχο «τη διατήρηση και τη βιώσιμη χρήση των ιχθυαποθεμάτων και την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος», αυτά δε τα μέτρα πρέπει να «είναι σύμφωνα με την προφυλακτική προσέγγιση[55]». Στο δεύτερο (International Plan of Action for the Conservation and Management of Sharks) τονίζεται ότι «η στρατηγική της διαχείρισης και διατήρησης θα πρέπει να αποσκοπεί στην ύπαρξη βιώσιμων επιπέδων θνησιμότητας για κάθε απόθεμα εφαρμόζοντας την προφυλακτική προσέγγιση[56]».

Η Συμφωνία του ΟΗΕ (1995) για τα αποθέματα των άκρως μεταναστευτικών ιχθύων[57] αποτελεί τη θεσμική αποτύπωση της πρώτης σοβαρής προσπάθειας της διεθνούς κοινότητας για μία ολοκληρωμένη διαχείριση και προστασία των συγκεκριμένων θαλάσσιων έμβιων πόρων[58]. Ο σκοπός στον οποίο αποβλέπει η εν λόγω συμφωνία είναι «η εξασφάλιση της μακροπρόθεσμης διατήρησης και της

βιώσιμης χρήσης[59]» των άκρως μεταναστευτικών ιχθύων, η οποία δεν μπορεί να επιτευχθεί παρά με την εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης[60]. Η εν λόγω αρχή στην παρούσα συμφωνία συγκεκριμενοποιείται καθώς τονίζεται ότι τα Κράτη θα «λαμβάνουν υπόψη, μεταξύ των άλλων, τις αβεβαιότητες που σχετίζονται με το μέγεθος και την παραγωγικότητα των αποθεμάτων, τα σημεία αναφοράς, την κατάσταση των αποθεμάτων σε συνδυασμό με αυτά τα σημεία αναφοράς [?..], όπως επίσης τις υπάρχουσες και προβλεπόμενες ωκεάνειες, περιβαλλοντικές και κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες[61]».

Στη συνέχεια αναγνωρίζεται η αναστροφή του βάρους απόδειξης[62], αφού τονίζεται ότι «Για νέες ή διερευνητικές αλιείες, τα Κράτη θα υιοθετήσουν όσο το δυνατόν πιο συνετά μέτρα διατήρησης και διαχείρισης, συμπεριλαμβανομένων, μεταξύ των άλλων, των περιορισμών αλιεύσεων. Τέτοια μέτρα θα παραμένουν σε ισχύ μέχρι να υπάρξουν επαρκή δεδομένα τα οποία θα επιτρέψουν να γίνουν μελέτες για τις επιπτώσεις των αλιεύσεων στη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των αποθεμάτων και κατόπιν θα πρέπει να εφαρμοστούν μέτρα διατήρησης και διαχείρισης στηριζόμενα σε αυτές τις μελέτες. Τα ύστερα μέτρα θα επιτρέπουν, αν είναι κατάλληλα, τη βαθμιαία ανάπτυξη των αλιεύσεων[63]».

Σ' αυτό το κρίσιμο ζήτημα σχετικά με το βάρος απόδειξης χρειάζονται μερικές διευκρινίσεις. Εδώ η αναστροφή του βάρους απόδειξης δεν σημαίνει την απόδειξη μη βλαπτικότητας ως προϋπόθεση για τη διεξαγωγή αλιευτικών δραστηριοτήτων[64], διότι μια τέτοια ερμηνεία έρχεται σε αντίθεση με το άρθρο 6.1 που αναφέρει ότι θα «εφαρμόζεται η αρχή της προφύλαξης για τη διατήρηση, διαχείριση και εκμετάλλευση των ιχθυαποθεμάτων». Ήλωστε η ίδια η διατύπωση «βέλτιστη διαθέσιμη επιστημονική πληροφορία[65]» ή «κατάλληλη επιστημονική πληροφορία[66]», αντί του όρου «βέλτιστη διαθέσιμη επιστημονική απόδειξη», δείχνει ότι δεν πρόκειται για πλήρη αναστροφή του βάρους απόδειξης αλλά για τη δημιουργία τεκμηρίου υπέρ της διατήρησης[67], όταν πρόκειται να σταθμιστούν οι τρεις στόχοι στους οποίους αποβλέπει η εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης (διατήρηση, διαχείριση και εκμετάλλευση των ιχθυαποθεμάτων)[68]. Αυτή η ερμηνεία ενισχύεται και από το γεγονός ότι προβλέπεται περαιτέρω στη Συμφωνία η λήψη μέτρων κατεπείγοντος χαρακτήρα στις περιπτώσεις όπου «οι αλιευτικές δραστηριότητες δημιουργούν σοβαρή απειλή για τη βιωσιμότητα των αποθεμάτων. Τα μέτρα που λαμβάνονται στη βάση του κατεπείγοντος πρέπει να είναι προσωρινά και να στηρίζονται στις βέλτιστες

διαθέσιμες επιστημονικές αποδείξεις[69]».

Εδώ ουσιαστικά πρόκειται για απαγόρευση (κατεπείγουσας φύσης και προσωρινή) αλιευτικών δραστηριοτήτων υπό δύο προϋποθέσεις: «τη σοβαρή απειλή[70]» και «τις βέλτιστες διαθέσιμες αποδείξεις[71]».

Τα προφυλακτικά μέτρα που προβλέπονται στην εν λόγω Συμφωνία δεν είναι τελικά παρά η θέσπιση ορίων αλίευσης[72], έτσι ώστε η υπέρβασή τους να λειτουργεί σαν κώδωνας κινδύνου. Με άλλα λόγια εγκαταλείπεται η μέχρι τώρα ισχύουσα άποψη ότι τα κράτη διαθέτουν τη διακριτική ευχέρεια να ορίζουν όπως αυτά επιθυμούν τους όρους και τις προϋποθέσεις ανάπτυξης των αλιευτικών δραστηριοτήτων και υποχρεώνονται πλέον σε περιορισμούς[73]. Αυτά τα μέτρα όμως δεν είναι δυνατόν να είναι ιδιαίτερα σαφή[74], καθόσον οι διαθέσιμες επιστημονικές γνώσεις δεν μας επιτρέπουν να τα ορίσουμε με ακρίβεια. Γι' αυτό, τα μέτρα προφύλαξης και οι πολιτικές βιώσιμης διαχείρισης της αλιείας, που έχουν προταθεί με βάση την αρχή της προφύλαξης, είναι ποικίλα και διαφορετικά μεταξύ τους, θα μπορούσαν δε να κατηγοριοποιηθούν *grosso modo*, ως εξής:

α. Καθορισμός ορίων βιωσιμότητας

Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η βιωσιμότητα στην αλιεία εξασφαλίζεται όταν η διαχείρισή της στηρίζεται στην αποδοχή του ελάχιστου κινδύνου σοβαρής αραίωσης των έμβιων πόρων και στην υποχρέωση αποκατάστασης της αραίωσης, όπως επίσης και στο σεβασμό των καθορισμένων επιπέδων παραγωγής, τα οποία οριοθετούνται βάσει της αναπαραγωγικής ικανότητας των ειδών. Σε κάθε δε περίπτωση, όταν τα δεδομένα είναι ανεπαρκή και δεν επιτρέπουν να προσδιοριστούν με βεβαιότητα οι επιπτώσεις της εκμετάλλευσης στα αποθέματα, τότε το επιτρεπόμενο όριο της μέσης ετήσιας αλίευσης δεν πρέπει να είναι μεγαλύτερο του 1% των εκτιμώμενων αποθεμάτων βιομάζας σ' ένα συγκεκριμένο χώρο[75]. Ο καθορισμός, επομένως, των ορίων βιωσιμότητας στην αλιεία, βάσει της αρχής της προφύλαξης, πρέπει να έχει σαν γνώμονα τη *maximum* αναπαραγωγή του πληθυσμού, η οποία διασφαλίζεται με την υιοθέτηση ενός περιθωρίου ασφάλειας[76], ως προφυλακτικού μέτρου[77]. Αυτό το περιθώριο, -η διαφορά δηλαδή ανάμεσα στο μέγιστο περιορισμό της θνησιμότητας (*maximum* βιωσιμότητα) και στη θνησιμότητα που απλώς επιτρέπει την αναπαραγωγή-, πρέπει να είναι τόσο πιο ευρύ όσο πιο μικρή είναι η διαφορά ανάμεσα

στο χρόνο ωρίμανσης των ιχθύων και στο χρόνο αλίευσής τους[78]. Όπως είναι φανερό, αυτή η προσέγγιση στηρίζεται «στα διαθέσιμα επιστημονικά δεδομένα» και λαμβάνει υπόψη της εν μέρει την παραδοσιακή λογική της στατιστικής απογραφής των αποθεμάτων. Γι' αυτό το λόγο, η αποδοχή ενός τέτοιου μέτρου, ερμηνεύει την αρχή της προφύλαξης με όρους που είναι περισσότερο προσίδιοι στη κλασική αρχή της πρόληψης[79]. Με άλλα λόγια, η προσφυγή αποκλειστικά στα «διαθέσιμα επιστημονικά δεδομένα», εάν αποτελεί τη μοναδική βάση για τη λήψη απόφασης, δεν συνιστά προφυλακτική προσέγγιση, διότι αυτά τα δεδομένα (επιστημονικά και στατιστικά) είναι μικρής αξιοπιστίας και κατά συνέπεια μας οδηγούν στο εσφαλμένο συμπέρασμα της μη απόδειξης βλάβης[80].

β. Προστατευόμενα θαλάσσια αποθέματα

Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, ο στόχος είναι η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αποφυγή του κινδύνου καταστροφής ή σοβαρής αραίωσης των αλιευτικών αποθεμάτων, που είναι ορατός λόγω της κρατούσας άποψης, κατά την οποία, ό,τι έχει εμπορική αξία πρέπει να το εκμεταλλευτούμε στο μέγιστο βαθμό[81]. Ο προτεινόμενος λοιπόν στόχος επιτυγχάνεται με την υιοθέτηση μίας απλής λογικής, που συνίσταται στη διαφοροποίηση της διαχείρισης των αλιευτικών πόρων σ' ένα συγκεκριμένο χώρο: ένα τμήμα του χώρου είναι ανοιχτό για εκμετάλλευση, ενώ το υπόλοιπο προστατεύεται απολύτως. Πρόκειται δηλαδή για τη θέσπιση προστατευόμενων αποθεμάτων ή θαλάσσιων χώρων (Protected Marine Reserves, ή «no take» areas) που είναι αναγκαία, λόγω της αβεβαιότητας που επικρατεί σχετικά με τα βιολογικά χαρακτηριστικά των ειδών και τις σχέσεις τόσο μεταξύ τους, όσο και με το περιβάλλον τους[82], και για τις οποίες οι τωρινές μελέτες για τα αποθέματα (stock assessment) δεν είναι αξιόπιστες[83]. Εξαιτίας λοιπόν των ορίων στην επιστημονική γνώση, η θέσπιση επιπέδων αλίευσης ή ποσοστώσεων δεν είναι αποτελεσματική για την προστασία των αλιευτικών πόρων και συνεπώς, βάσει της αρχής της προφύλαξης, η μόνη ασφαλής διέξοδος, κατά την άποψη αυτή, είναι η αναγνώριση, η υιοθέτηση και η νομική κατοχύρωση προστατευόμενων θαλάσσιων χώρων[84], οι οποίοι συμβάλλουν στη διατήρηση της βιοποικιλότητας και στην αποκατάσταση των οικοσυστημάτων[85].

γ. Αποκεντρωμένη-κοινοτική διαχείριση

Σύμφωνα με αυτή την άποψη, οι μέχρι τώρα εφαρμοσμένες πολιτικές διαχείρισης των αλιευτικών πόρων απέτυχαν παταγωδώς. Οποιοσδήποτε αλλαγές στη διαχείρισή τους, που στηρίζονται στη καθιερωμένη επιστημονική μεθοδολογία, είναι καταδικασμένες κατά τη γνώμη αυτή σε αδιέξοδο, γιατί εκείνο που χαρακτηρίζει τη λειτουργία των αλιευτικών βιοτόπων είναι η χαοτική συμπεριφορά που αποτρέπει οποιαδήποτε πρόβλεψη και έλεγχο.[86] Επομένως, ως προϋπόθεση για μία αποτελεσματική και βιώσιμη αλιεία που εμπνέεται από μία προφυλακτική συμπεριφορά, προβάλλεται η πλήρης αναστροφή της κρατούσας λογικής: αντί της επιβολής ορίων αλίευσης είναι αναγκαίο να υιοθετηθούν κανόνες και πρακτικές που θα ρυθμίζουν το πως και το πόσο πρέπει να γίνεται αλίευση[87]. Αυτό το «πως» και το «πόσο» ως κανόνες και πρακτική απαντάται, σύμφωνα με τις μελέτες των υποστηρικτών αυτής της άποψης, σε παραδοσιακές κοινωνίες[88], που ζουν στο περιθώριο του σύγχρονου βιομηχανικού πολιτισμού και στις οποίες οι όγκοι των αλιευμάτων είναι πάντοτε σε ευθεία συνάρτηση με τις ανάγκες διατροφής τους[89]. Πρόκειται λοιπόν εδώ για μία περίπτωση, όπου η πρόνοια την οποία επιδεικνύουν οι άνθρωποι που βιώνουν μία στενή σχέση με τη φύση μπορεί να αποτελέσει τη βάση ή να παράσχει τα κριτήρια για μία σύγχρονη προφυλακτική συμπεριφορά[90]. Η ανάγκη για προσφυγή στην παραδοσιακή γνώση ως απαραίτητο συμπλήρωμα της επιστημονικής γνώσης αναγνωρίζεται και από τον FAO[91].

Πέρα πάντως από τις οποιοσδήποτε μορφοποιήσεις των μέτρων προφύλαξης, το κεντρικό ερώτημα, εάν και κατά πόσο υπάρχει υπεραλίευση και, κυρίως, εάν οι διακυμάνσεις των αποθεμάτων οφείλονται στις δραστηριότητες του ανθρώπου ή σε άλλες αιτίες, παραμένει μετέωρο, καθόσον παρατηρείται μεγάλη διάσταση απόψεων τόσο μεταξύ των επιστημόνων όσο και μεταξύ των αρμόδιων οργανισμών για αυτό το ζήτημα[92]. Αυτό όμως το μετέωρο ερώτημα είναι αρκετό για να ιδρυθεί υποχρέωση ώστε να εφαρμοστεί η αρχή της προφύλαξης στον τομέα της αλιείας, υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι θα αποφευχθούν οι ακραίες εκδοχές (από τη μία μεριά η απόλυτη οικολογική διατήρηση και από την άλλη μεριά η απόλυτη κυριαρχία των βραχυπρόθεσμων οικονομικών επιδιώξεων)[93]. Ανάμεσα στις δύο αυτές εκδοχές υπάρχει ένας ευρύς χώρος, εντός του οποίου μπορούν να υπάρξουν ισορροπίες, διάλογος και αμοιβαία κατανόηση, ώστε να επιτευχθεί βιώσιμη διαχείριση των πόρων[94]. Με άλλα λόγια, η εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης στον τομέα της αλιείας πρέπει να λαμβάνει υπόψη της όχι μόνο τους κινδύνους για τα αλιευτικά αποθέματα αλλά και τους κινδύνους διάρρηξης του κοινωνικού ιστού των ανθρώπινων

κοινοτήτων που σχετίζονται με την αλιεία[95].

Ο Κώδικας Συμπεριφοράς και η Συμφωνία του ΟΗΕ (1995) αποτελούν τα κύρια διεθνή κείμενα με τα οποία θεσπίζεται μία τέτοια υποχρέωση[96]. Ειδικότερα, η Συμφωνία του ΟΗΕ (1995) αποτελεί το πρώτο υποχρεωτικού χαρακτήρα κείμενο του διεθνούς δικαίου, στο οποίο η εν λόγω αρχή διατυπώνεται με τη μέγιστη δυνατή σαφήνεια, χάρις κυρίως στις διατάξεις του άρθρου 6 της Συμφωνίας. Σ' αυτές περιλαμβάνονται ρυθμίσεις[97] -όπως είναι η υποχρέωση απόκτησης και διακίνησης όλων των βέλτιστων διαθέσιμων επιστημονικών πληροφοριών για την αποτελεσματική διαχείριση των κινδύνων και των συναφών επιστημονικών αβεβαιοτήτων και η υποχρέωση εφαρμογής βελτιωμένων τεχνικών[98]-, οι οποίες τη συγκεκριμενοποιούν και την καθιστούν πρακτικά εφαρμόσιμη[99] αλλά και αναγκαία, ώστε να επιτευχθεί ο στόχος για τη βιώσιμη διαχείριση των ειδών[100].

Η Συμφωνία του ΟΗΕ στην οποία αναφερθήκαμε αποτέλεσε τη βάση για την υιοθέτηση περιφερειακών συμφωνιών σχετικά με τη διαχείριση της αλιείας[101] και σε αυτές αναφερόμαστε αμέσως στη συνέχεια.

B. Περιφερειακές Συμφωνίες σχετικά με τη διαχείριση της αλιείας

Η Συμφωνία της Ρώμης (1949) για τη δημιουργία συμβουλίου γενικής αλιείας για τη Μεσόγειο, όπως αυτή τροποποιήθηκε (1997), έχει σαν στόχο «τη διατήρηση και την ορθολογική διαχείριση των έμβιων θαλάσσιων πόρων[102]» της Μεσογείου. Για την αποτελεσματική εξυπηρέτηση αυτού του στόχου προβλέπεται ότι «η Επιτροπή θα εφαρμόσει την προφυλακτική προσέγγιση στις αποφάσεις διατήρησης και διαχείρισης και θα λαμβάνει υπόψη επίσης τις καλύτερες διαθέσιμες επιστημονικές αποδείξεις και την ανάγκη να προωθήσει την ανάπτυξη και την κατάλληλη χρησιμοποίηση των έμβιων θαλάσσιων πόρων[103]».

Η Συμφωνία της Ουάσινγκτον (1998) για το διεθνές πρόγραμμα διατήρησης των δελφινιών[104] (με χώρο εφαρμογής τις θάλασσες της Βόρειας και Νότιας Αμερικής), έχει σαν στόχο τον περιορισμό των αρνητικών επιπτώσεων στη διατήρηση των δελφινιών από ορισμένους τύπους αλιείας τόνου[105]. Αφού αρχικά κάνει αναφορά τόσο στις αρχές του Ρίο και στον Κώδικα του FAO[106] όσο και στη Συμφωνία του ΟΗΕ (1995) για τα αποθέματα των άκρως μεταναστευτικών ιχθύων[107], στη συνέχεια (στο κυρίως κείμενο) προβλέπει ότι τα Κράτη έχουν υποχρέωση να λαμβάνουν μέτρα ώστε να εξασφαλίζεται η διατήρηση των οικοσυστημάτων και των

θαλάσσιων έμβιων πόρων, εφαρμόζοντας την προφυλακτική προσέγγιση[108].

Η Συμφωνία της Αγ. Πετρούπολης (1999) για τη συνεργασία στον τομέα της αλιείας[109], έχει σαν στόχο τη μακροπρόθεσμη διατήρηση και βιώσιμη χρησιμοποίηση των ιχθυαποθεμάτων[110]. Αφού κάνει αναφορά στη Συμφωνία του ΟΗΕ (1995) για τα αποθέματα των άκρως μεταναστευτικών ιχθύων[111], τονίζει ότι τα Κράτη πρέπει να συνεργάζονται στον τομέα της αλιείας και αυτή η συνεργασία πρέπει «να στηρίζεται στην προφυλακτική προσέγγιση και να είναι σύμφωνη με το διεθνές δίκαιο[112]».

Η Συμφωνία της Ρώμης (1999) για τη δημιουργία Καταφύγιου θηλαστικών στη Μεσόγειο[113], αφού αρχικά οριοθετεί το καταφύγιο θηλαστικών στη Μεσόγειο, προβαίνει σε ρύθμιση των δραστηριοτήτων και συγκεκριμένα υποχρεώνει τα Μέρη να λαμβάνουν μέτρα προστασίας των θηλαστικών εντός του καταφυγίου[114], χωρίς να κάνει αναφορά στην αρχή της προφύλαξης. Αυτή γίνεται στη Διακήρυξη που συνοδεύει τη Συμφωνία, όπου τονίζεται ότι «τα Μέρη εύχονται, πέρα από τη γρήγορη υλοποίηση των δεσμεύσεων, που αναφέρονται στη συμφωνία, από τις αρμόδιες αρχές των Κρατών και των περιφερειακών τους οργάνων, να διεξαχθούν από τώρα, σε εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης, μελέτες για ορισμένα σημεία που θα έλθουν να συμπληρώσουν την ουσία[115]...».

Η Συμφωνία Πλαίσιο του Σαντιάγκο (2000) για τους έμβιους θαλάσσιους πόρους του Νότιου Ειρηνικού (γνωστή με την ονομασία «συμφωνία του γκαλαπάγκος») προβλέπει τη σύσταση Επιτροπής που «θα προωθήσει την υιοθέτηση μέτρων διατήρησης του περιβάλλοντος και προστασίας της ακεραιότητας του θαλάσσιου οικοσυστήματος του Νότιου Ειρηνικού[116]». Σκοπός της Συμφωνίας είναι «η διατήρηση των θαλάσσιων έμβιων πόρων του απώτατου Νότιου Ειρηνικού με ειδική αναφορά στα αποθέματα των άκρως μεταναστευτικών ιχθύων[117]», στο δε άρθρο 5 (με τίτλο «Αρχές διατήρησης» («Conservation Principles»)) τονίζεται ότι «η έλλειψη διαθέσιμης πληροφορίας δεν μπορεί να αποτελέσει λόγο να αποτρέψουμε ή να αναβάλουμε την υιοθέτηση προφυλακτικών μέτρων[118]...».

Στη συνέχεια ορίζονται τα προφυλακτικά μέτρα, όπως ο καθορισμός ορίων αλίευσης ή ο προσδιορισμός των εποχών όπου επιτρέπεται η αλιεία[119].

Η Σύμβαση της Χονολουλού (2000) για τα ιχθυαποθέματα του Δυτικού και Κεντρικού Ειρηνικού, αφού αρχικά επισημαίνει ότι «τα μέτρα αποτελεσματικής διατήρησης και διαχείρισης απαιτούν την εφαρμογή της προφυλακτικής προσέγγισης και τις βέλτιστες διαθέσιμες επιστημονικές αποδείξεις[120]», στη συνέχεια θέτει σαν στόχο «την εξασφάλιση, μέσω αποτελεσματικής διαχείρισης, της μακροπρόθεσμης διατήρησης και βιώσιμης χρήσης των άκρως μεταναστευτικών ιχθυαποθεμάτων στο Δυτικό και Κεντρικό Ειρηνικό Ωκεανό, σε συσχέτιση με τη Σύμβαση για το Δίκαιο της θάλασσας (1982) και τη Συμφωνία για τα αποθέματα των άκρως μεταναστευτικών ιχθύων (1995)[121]». Ακολούθως τονίζεται ότι για την εξυπηρέτηση αυτού του στόχου τα Μέρη θα «εφαρμόζουν την προφυλακτική προσέγγιση σύμφωνα με αυτή τη Σύμβαση και με όλα τα κατάλληλα διεθνώς αναγνωρισμένα κριτήρια και τις ακολουθούμενες πρακτικές και διαδικασίες[122] [?].».

Στο επόμενο άρθρο 6 της Σύμβασης περιέχονται οι κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή της προφυλακτικής προσέγγισης, που είναι αυτές που περιέχονται στο Παράρτημα II της Συμφωνίας του 1995 για τα αποθέματα των άκρως μεταναστευτικών ιχθύων[123]. Στη συνέχεια επιχειρείται μια οριοθέτηση της προφυλακτικής προσέγγισης, καθώς τονίζεται ότι η Επιτροπή «λαμβάνει υπόψη, μεταξύ των άλλων, τις αβεβαιότητες που σχετίζονται με το μέγεθος και την παραγωγικότητα των αποθεμάτων[124] [?.]».

Αυτή η οριοθέτηση διατυπώνεται στη συνέχεια με την κλασική της μορφή που απαντάται στα περισσότερα κείμενα του διεθνούς δικαίου του περιβάλλοντος, καθώς υπογραμμίζεται ότι «[?]. Η απουσία της κατάλληλης επιστημονικής πληροφορίας δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν λόγος για την αναβολή ή τη ματαίωση λήψης μέτρων διατήρησης και διαχείρισης[125]». Στη συνέχεια, υιοθετείται η αναστροφή του βάρους απόδειξης[126] και η πρόβλεψη μέτρων κατεπείγοντος χαρακτήρα[127].

Τέλος, και σε αντίθεση τόσο με τον Κώδικα, όσο και με τη Συμφωνία του 1995, η Σύμβαση θεσπίζει τη συμμετοχή των ΜΚΟ στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων[128]. Αυτή η πρόβλεψη είναι αξιοσημείωτη διότι συνιστά έμμεσα αναγνώριση του κοινωνικού χαρακτήρα της διαδικασίας απόκτησης της επιστημονικής γνώσης[129] και του κοινωνικού χαρακτήρα της έννοιας του κινδύνου.

Η Σύμβαση του Windhoek (2001) για τη διαχείριση των ιχθύων του Νοτιο-Ανατολικού

Ατλαντικού[130] παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με την προηγούμενη. Αφού αρχικά επισημαίνει ότι τα Μέρη είναι αποφασισμένα «να εφαρμόσουν την προφυλακτική προσέγγιση στη διαχείριση των αλιευτικών πόρων, ακολουθώντας τις αρχές που περιλαμβάνονται στη Συμφωνία του 1995 για τα αποθέματα των άκρως μεταναστευτικών ιχθύων και στον Κώδικα του 1995 για μια υπεύθυνη αλιεία του FAO[131]», ορίζει ότι σκοπός της Σύμβασης είναι «να εξασφαλίσει τη μακροπρόθεσμη διατήρηση και τη βιώσιμη χρήση των αλιευτικών πόρων[132]».

Για την αποτελεσματική επίτευξη αυτού του στόχου προβλέπονται δράσεις που στηρίζονται σε γενικές αρχές[133], μεταξύ των οποίων είναι και η προφυλακτική προσέγγιση[134]. Στη συνέχεια προβλέπεται η σύσταση Επιτροπής[135], η οποία θα διαχειρίζεται τα αποθέματα στη βάση της προφυλακτικής προσέγγισης[136], αυτή δε οριοθετείται αρχικά στο άρθρο 7.2 όπως ακριβώς και στην προηγούμενη Σύμβαση,[137] για να συμπληρωθεί στη συνέχεια με την εξής σημαντική διατύπωση: «Για την εκπλήρωση των όρων αυτού του άρθρου, η Επιτροπή θα λάβει γνώση των βέλτιστων διεθνών πρακτικών αναφορικά με την εφαρμογή της προφυλακτικής προσέγγισης, συμπεριλαμβανομένων του Παραρτήματος II της Συμφωνίας του 1995 και του Κώδικα του FAO του 1995[138]».

Στη συνέχεια προβλέπεται η αναστροφή του βάρους απόδειξης, καθώς παραπέμπει ευθέως στις διατάξεις του άρθρου 6.6 της Συμφωνίας του 1995[139]. Μία σημαντική καινοτομία σε σχέση με τις προηγούμενες συμβάσεις περιλαμβάνεται στις διατάξεις του άρθρου 10. Με αυτό το άρθρο προβλέπεται η δημιουργία Επιστημονικής Επιτροπής και θεσπίζονται κανόνες διεξαγωγής των συζητήσεών της, όπου προβλέπεται ρητά ότι «οι κανόνες θα περιλαμβάνουν διαδικασίες για την παρουσίαση και των μειοψηφικών απόψεων» («minority reports»)[140]. Αυτή η πρόβλεψη είναι ιδιαίτερα σημαντική διότι διασφαλίζει την ανάδειξη της επιστημονικής αβεβαιότητας, η οποία αποτελεί θεμελιώδη όρο για την εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης.

Γ. Συμπεράσματα

Από τα όσα προηγήθηκαν καθίσταται σαφές ότι στα ζητήματα της προστασίας των ιχθυαλιευμάτων και του θαλάσσιου περιβάλλοντος άρχισαν να επικρατούν νέες τάσεις σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισής τους. Ειδικότερα, άρχισε να εγκαταλείπεται η παραδοσιακή μέθοδος εκτίμησης και αξιολόγησης των αποθεμάτων και να προβάλλει

μία διαφορετική προσέγγιση, στο κέντρο της οποίας βρίσκεται η επιστημονική αβεβαιότητα και ο τρόπος διαχείρισής της. Φαίνεται, με άλλα λόγια, ότι το διεθνές δίκαιο του περιβάλλοντος εισέρχεται βαθμιαία και σταθερά σε μια νέα φάση, η οποία χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση και εμπέδωση νέων εννοιών και εργαλείων. Κεντρική θέση καταλαμβάνει η αρχή της προφύλαξης, γύρω από την οποία αναδομούνται νέες σχέσεις μεταξύ της επιστήμης, του δικαίου και της πολιτικής. Πρόκειται ουσιαστικά για αλλαγή παραδείγματος -με την έννοια που δίνει σ' αυτή ο T. Kuhn-, η οποία εισάγει και τους δύο χώρους σε μια νέα «μετακαρτεσιανή» λογική, ανατρέποντας παραδεδομένες αξίες και αρχές. Βρισκόμαστε ωστόσο ακόμη στο αρχικό στάδιο αυτής της παραδειγματικής μετάβασης[141], που σημαίνει ότι είναι άδηλη η κατάληξή της, καθώς εξαρτάται από το συσχετισμό των δυνάμεων -και των απόψεων που αυτές εκφράζουν- στην κοινωνία, στην επιστήμη και στην πολιτική.

[1] *D. Santillo, R.L. Stringer, P.A. Johnston, J. Tickner, The Precautionary Principle: Protecting against failures of scientific method and risk assessment, Marine Pollution Bulletin, Vol. 36, No 12, 1998, σ. 939-940.*

[2] *Ibid.*

[3] *J. Cooke, M. Earle, Towards a Precautionary Principle Approach to Fisheries Management, Review of European Community and International Environmental Law, Vol. 2, No 3, 1993, σελ. 252, Ν. Τσιμενίδη, «Αλιεία», στο έργο: Το ελληνικό περιβάλλον, Αθήνα, Σαβάλας, 1996, σ. 86.*

[4] Το 1938 τα παγκόσμια αλιεύματα ήταν 18 εκατ. τόνοι, το 1958 ήταν 28 εκατ. τόνοι, το 1978 ήταν 64 εκατ. τόνοι και το 2000 είναι 100 εκατ. τόνοι. Βλ. σχετ. *G. Rose, G. Paleokrassis, Compliance with international environmental obligations: a case study of the International Whaling Commission, στο έργο: J. Cameron, J. Werksman and P. Roderick (eds.), Improving Compliance with International Environmental Law, 1998, σ. 152.*

[5] *Ch. D. Stone, Too Many Fishing Boats, Too Few Fish: Can Trade Laws Trim Subsidies and Restore the Balance in Global Fisheries?, Ecology Law Quarterly, Vol. 27, 1997, σ. 505.*

[6] *L. Cooke, M. Earle, ό.π. (σημ. 3), σ. 253.*

[7] *J. Wilson, J. Acheson, M. Metcalfe, P. Kleban, Chaos, complexity and community*

management of fisheries, *Marine Policy* 18 (4), 1994, σ. 292-293.

[8] *T. Lauck, C. Clark, M. Mangel and G. Munro*, Implementing the Precautionary Principle in Fisheries Management through Marine Reserves, *Ecological Applications*, 8 (1), Supplement, 1998, σ. 273.

[9] *J. Wilson, J. Acheson, M. Metcalfe, P. Kleban*, Chaos, complexity and community management of fisheries, σ. 273.

[10] *J. Cooke, M. Earle*, ό.π. (σημ. 3), σ. 253.

[11] *Ibid.*, σ. 255.

[12] *E.K. Pikitch*, The Scientific Case for Precautionary Management: Current Fishery Problems Traced to Improper Use of Science, in: *Managing Marine Fisheries in the United States. Proceedings of the Pew Oceans Commission, Workshop on Marine Fishery Management*, 2002, σ. 62. Το κείμενο είναι διαθέσιμο στο: https://www.pewoceans.org/reports/pew_managing_fisheries.pdf.

[13] *T. Lauck, C. Clark, M. Mangel and G. Munro*, Implementing the Precautionary Principle in Fisheries Management through Marine Reserves, ό.π. (σημ. 8), σ. 274.

[14] *Ibid.*, σ. 574. Ομοίως, *T.J. Ragen*, Comments on the Use of Scientific Information in Fishery Management and the Protection of Marine Ecosystems, στο έργο: *Managing Marine Fisheries in the United States*, ό.π. (σημ. 12), σ. 53.

[15] *S.M. Garcia*, The Precautionary Principle: its Implications in Capture Fisheries Management, *Ocean & Coastal Management*, Vol. 22, 1994, σ. 108, *B. Thorne-Miller*, Fisheries and the Precautionary Principle, στο έργο: *J.A. Tickner (ed.) Precaution, Environmental Science, and Preventive Public Policy*, Washington D.C., Island Press, 2003, σ. 72.

[16] *J. Wilson, J. Acheson, M. Metcalfe, P. Kleban*, Chaos, complexity and community management of fisheries, ό.π. (σημ. 7), σ. 298-299.

[17] *P.K. Dayton, S. Thrush, F.C. Coleman*, Ecological Effects of Fishery in the United States, 2002, σ. 30. Το κείμενο είναι διαθέσιμο στο: https://www.pewoceans.org/reports/POC_EcoEffects_Rep2.pdf.

[18] Το πρώτο διεθνές κείμενο, στο οποίο αναγνωρίζεται η αρχή της προφύλαξης ως κανόνας διαχείρισης των θαλάσσιων έμβιων πόρων, είναι η απόφαση του 1982 της International Whaling Commission (IWC), βλ. σχετ. International Convention for the

Regulation of Whaling, (άρθρο V), 161 United Nations Treaty Series, 72.

[19] Code of Conduct for Responsible Fisheries, FAO, Rome, 31-10-1995, (28th Session of the FAO Conference). Το κείμενο είναι διαθέσιμο στο:
<https://www.fao.org/fi/agreem/codecond/ficonde.asp>.

[20] Agreement for the Implementation of the Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea of the 10 December 1982 Relating to the Conservation and Management of Straddling Fish Stocks and Highly Migratory Fish Stocks (New York), 4-8-1995, 34 ILM, (1995), σ. 1542.

[21] Agreement for the Establishment of a General Fisheries for the Mediterranean (Rome) 24-9-1949 (σε ισχύ από 20-2-1952), όπως τροποποιήθηκε το Νοέμβριο του 1997. Το κείμενο είναι διαθέσιμο στο <https://www.oceanlaw.net/texts/gfcm2.htm>.

[22] Agreement on the International Dolphin Conservation Program (Washington), 15-5-1998 (σε ισχύ από 15-2-1999). Το κείμενο είναι διαθέσιμο στο:
<https://www.oceanlaw.net/texts/aidcp.htm>.

[23] Agreement Between the Government of Island, the Government of Norway and the Government of the Russian Federation Concerning Certain Aspects of Cooperation in the Area of Fisheries (St. Petersburg), 15-5-1999. Το κείμενο είναι διαθέσιμο στο <https://www.oceanlaw.net/texts/barents.htm>.

[24] Agreement Concerning the Creation of a Marine Mammal Sanctuary in the Mediterranean (Rome), 25-11-1999. Το κείμενο είναι διαθέσιμο στο:
http://www.oceanlaw.net/texts/sanctuary_fr.htm.

[25] Framework Agreement for the Conservation of Living Marine Resources on the High Seas of the South Pacific (Santiago), 14-8-2000. Το κείμενο είναι διαθέσιμο στο:
<https://www.oceanlaw.net/texts/galapagos.htm>.

[26] Convention on the Conservation and Management of Highly Migratory Fish Stocks in the Western and Central Pacific Ocean (Honolulu), 5-9-2000. Το κείμενο είναι διαθέσιμο στο: <https://www.oceanlaw.net/texts/westpac.htm>.

[27] Convention on the Conservation and Management of Fishery Resources in the South-East Atlantic Ocean (Windhoek), 20-4-2001. Το κείμενο είναι διαθέσιμο στο:
<https://www.oceanlaw.net/texts/seafo.htm>.

[28] Η Συμφωνία για τη διατήρηση και τη διαχείριση των αποθεμάτων ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο με το ν. 3071/2002 (ΦΕΚ 293 Α΄, 4-12-2002).

[29] Άρθρο 1 του Κώδικα, όπου όμως υπογραμμίζεται ότι οι ρήτρες του Κώδικα μπορούν να αποκτήσουν υποχρεωτικό χαρακτήρα, όταν συμπεριληφθούν σε συμβάσεις που τυχόν υπογραφούν και κυρωθούν από τα συμβαλλόμενα μέρη.

[30] *W. Edeson, Towards Long-term Sustainable Use: Some Recent Developments in the Legal Regime of Fisheries*, στο έργο: *A. Boyle, D. Freestone (eds), International Law and Sustainable Development: Past Achievements and Future Challenges*, N.Y. Oxford University Press, 1999, σ. 166.

[31] Άρθρο 6 του Κώδικα.

[32] Άρθρο 6 παρ. 2: «Η διαχείριση της αλιείας θα πρέπει να προωθεί τη διατήρηση της ποιότητας, της ποικιλότητας και της διαθεσιμότητας των αλιευτικών πόρων σε επαρκείς ποσότητες για τις παρούσες και τις μέλλουσες γενεές...».

[33] Άρθρο 6.5 του Κώδικα. Δυστυχώς, στο άρθρο 6 του ν. 3071/2002 αναφέρεται λαθεμένα ο όρος «προληπτική προσέγγιση», αντί του ορθού «προφυλακτική προσέγγιση», καθώς ο αντίστοιχος αγγλικός είναι «precautionary approach».

[34] Άρθρο 7.5.

[35] Άρθρο 7.5.2.

[36] Άρθρο 7.5.4.

[37] Ibid.

[38] Άρθρο 7.5.5.

[39] Όπως προκύπτει από την ανάγνωση του άρθρου 7.5.4.

[40] *Christine Noiville, Ressources génétiques et droit*, Paris, Editions Pedone, 1997, σ. 313.

[41] *S.M. Garcia, The Precautionary Principle: its Implications in Capture Fisheries Management*», ό.π. (σημ. 15), σ. 110.

[42] FAO, *Circulaire sur les pêches*, no 871, Rome, 1995, σ. 28.

[43] FAO, ό.π. (σημ. 42), σ. 33-34.

[44] FAO, ό.π. (σημ. 42), σ. 34.

[45] FAO, L'approche de précaution appliquée aux pêches. Première partie : Principes directeurs de l'approche de précaution appliquée aux pêches de capture et aux introductions d'espèces, FAO Document Technique sur les pêches, 350/1, Rome, 1996.

[46] Για τη συσχέτιση αυτή βλ., μεταξύ άλλων, *V.R. Restrepo, P.M. Mace, F.M. Serchuk*, The Precautionary Approach: A New Paradigm, or Business as Usual?, Feature Article 1 of Our Living Oceans, 1998, σ. 3. Διαθέσιμο στο <https://spo.nwr.noaa.gov/fa1.pdf>, *A.T. Charles*, The Precautionary Approach and «Burden of Proof», Challenges in Fishery Management, Bulletin of Marine Science, Vol. 70, No 2, 2002, σ. 685.

[47] FAO, L'approche de précaution appliquée aux pêches, ό.π. (σημ. 45), σ. 5.

[48] Ibid., σ. 7.

[49] Ibid., σ. 14,15.

[50] Ibid., σ. 16-23.

[51] Ibid., σ. 20

[52] Ibid., σ. 19.

[53] Ibid., σ. 20

[54] Πρόκειται για α) International Plan of Action for the Management of Fishing Capacity (Rome), 19-2-1999. Το κείμενο είναι διαθέσιμο στο: <https://www.oceanlaw.net/texts/faocapacity.htm>, και β) International Plan of Action for the Conservation and Management of Sharks (Rome), 19-2-1999. Το κείμενο είναι διαθέσιμο στο: <https://www.oceanlaw.net/texts/faosharks.htm>.

[55] Παρ. 9 (iv).

[56] Παρ. 14.

[57] Βλ. supra.

[58] *Elizabeth de Lone*, Improving the Management of the Atlantic Tuna: the Duty to Strengthen the ICCAT in Light of the 1995 Straddling Stocks Agreement, New York University Environmental Law Journal, Vol. 6, 1998, σ. 662.

[59] Άρθρο 2 και 6.1. Είναι η πρώτη διεθνής συμφωνία με τέτοιο περιεχόμενο στην

οποία δεν τίθεται ως στόχος η αύξηση της κατανάλωσης των διατροφικών πόρων, αλλά η προστασία των έμβιων θαλάσσιων πόρων και η διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Βλ. σχετ. *D. Freestone*, *International Fisheries Law Since Rio: The Continued Rise of the Precautionary Principle*, στο έργο: *A. Boyle, D. Freestone (eds.)*, *International Law and Sustainable Development: Past Achievements and Future Challenges*, ό.π. (σημ. 30), σ. 156.

[60] Άρθρο 5. (c).

[61] Άρθρο 6.3. (c).

[62] Οι αλιευτικές δραστηριότητες θεωρούνται από αρκετούς συγγραφείς ως ο κατεξοχήν τομέας όπου επιβάλλεται η αναστροφή του βάρους απόδειξης και η επίρριψή του στους ενεργούντες τέτοιες δραστηριότητες. Βλ. σχετικά *P.K. Dayton*, *Reversal of the Burden of Proof in Fisheries Management*, *Science*, Vol. 279, 6 ?2-1998, σ. 821,822, *P.K. Dayton, S. Thrush, F.C. Coleman*, *Ecological Effects of Fishery in the United States*, ό.π. (σημ. 17), σ. 36.

[63] Άρθρο 6.6. Όμοια διατυπωμένο είναι το άρθρο 7.5.4. του Κώδικα (supra).

[64] *D. Freestone*, *International Fisheries Law Since Rio: The Continued Rise of the Precautionary Principle*, ό.π. (σημ. 49), σ. 316.

[65] Άρθρο 6.3. (a) (b).

[66] Άρθρο 6.2.

[67] *D. Freestone*, ό.π. (σημ. 49), σ. 316-317.

[68] Άρθρο 6.1.

[69] Άρθρο 6.7. Όμοια διατυπωμένο είναι το άρθρο 7.5.5. του Κώδικα (supra).

[70] *D. Nelson*, *The Development of the Legal Regime of High Seas Fisheries*, στο έργο: *A. Boyle, D. Freestone (eds.)*, *International Law and Sustainable Development: Past Achievements and Future Challenges*, ό.π. (σημ. 30), σ. 129.

[71] Αντίθετα, στα προφυλακτικά μέτρα που δεν είναι κατεπείγοντα δεν τίθεται ως προϋπόθεση η ύπαρξη σοβαρής απειλής και διαθέσιμης επιστημονικής απόδειξης.

[72] *R. Meyers, G. Mertz*, *The Limits of Exploitation: A Precautionary Approach*, *Ecological Applications*, 1998, 8(1) suppl., σ. 165-169.

[73] *T. Treves*, The Settlement of Disputes According to the Straddling Stocks Agreement of 1995, στο έργο: *A. Boyle, D. Freestone* (eds.), *International Law and Sustainable Development: Past Achievements and Future Challenges*, ό.π. (σημ. 30), σ. 259.

[74] *R. Meyers, G. Mertz*, «The Limits of Exploitation: A Precautionary Approach», ό.π. (σημ. 72), σ. 167.

[75] *J. Cooke, M. Earle*, *Towards a Precautionary Principle Approach to Fisheries Management*, ό.π. (σημ. 3), σ. 258.

[76] Γίνεται ευρέως αποδεκτό ότι η ενσωμάτωση της έννοιας του περιθωρίου ασφάλειας στις μελέτες επικινδυνότητας συμβάλλει στη μείωση των κινδύνων. Μάλιστα δε αναγνωρίζεται από τα δικαστήρια (όπως π.χ. στην υπόθεση *City of Las Vegas v. Lujan*, 891 F.2d927 (D.C. Cir. 1989)) ότι μπορεί να εφαρμοστεί όχι μόνο στον τομέα των τοξικών ουσιών αλλά και στον τομέα της προστασίας της βιοποικιλότητας. Βλ. σχετ. *A. Dan Tarlock*, *Environmental Law: Ethics or Science?*, *Duke Environmental Law & Policy Forum*, Vol. VII, No 1, 1996, σ. 211.

[77] *J. S. Applegate*, *The Precautionary Preference: An American Perspective on the Precautionary Principle*, σ. 424.

[78] *R. Myers, G. Mertz*, *The Limits of Exploitation: A Precautionary Approach*, ό.π. (σημ. 72), σ. 168.

[79] Αυτή την προσέγγιση ακολουθεί και η Ε.Ε. Βλ. σχετ. Κανονισμός 2742/1999/ΕΚ (ΕΕ L 341 της 31ης Δεκεμβρίου 1999, σελ.1-87), περί καθορισμού για το 2000, για ορισμένα αποθέματα ιχθύων και ομάδες αποθεμάτων ιχθύων, των αλιευτικών δυνατοτήτων και συναφών όρων στα κοινοτικά ύδατα (ιδίως στο προοίμιο και στα παραρτήματα).

[80] *T.J. Ragen*, *Comments on the Use of Scientific Information in Fishery Management and the Protection of Marine Ecosystems*, ό.π. (σημ. 14), σ. 52-53.

[81] *J. Lauck, C. Clark, M. Mangel and G. Munro*, *Implementing the Precautionary Principle in Fisheries Management through Marines Reserves*, ό.π. (σημ. 8), σ. 75.

[82] *S. R. Palumbi*, *Marine Reserves. A Tool for Ecosystem Management and Conservation*, 2002, σ. 14. Το κείμενο είναι διαθέσιμο στο:
<https://www.pewoceans.org/reports/pew-marine-reserves.pdf>.

[83] *J. Lauck, C. Clark, M. Mangel and G. Munro*, ό.π. (σημ. 8), σ. 75-77.

[84] Παρεμφερής προς αυτή την άποψη είναι η πρόταση που περιλαμβάνεται στο 5ο Πρωτόκολλο της Σύμβασης της Βαρκελώνης (Protocol (to the 1976 Convention for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution) Concerning Specially Protected Areas and Biological Diversity in the Mediterranean, 10-6-1995, (σε ισχύ από 12-12-1999) Doc. UNEP (OCA)/MED IG.6, 6 YIEL (1995), σ. 888), η οποία, στηριζόμενη στην αρχή της προφύλαξης (άρθρο 1β), αξιώνει τη δημιουργία προστατευόμενων χώρων στη Μεσόγειο για τη διαφύλαξη της θαλάσσιας βιοποικιλότητας, εντός των οποίων οι ανθρώπινες δραστηριότητες (αλιεία, τουρισμός κ.λπ.) υπόκεινται σε αυστηρούς όρους και προϋποθέσεις (άρθρο 9. 1 α, β του Πρωτοκόλλου). Για το νομικό πλαίσιο σχετικά με τις θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές βλ. *Γ. Παπαδημητρίου* (επιμ.), *Η προστασία των εθνικών θαλάσσιων πάρκων*, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλα, 2000, *passim*.

[85] *S. R. Palumbi*, *Marine Reserves*, ό.π. (σημ. 82), σ. 33, *B. Thorne-Miller*, *Fisheries and the Precautionary Principle*, ό.π. (σημ. 15), σ. 73.

[86] *J. Wilson, J. Acheson, M. Metcalfe, P. Kleban*, *Chaos, complexity and community management of fisheries*, ό.π. (σημ. 7), σ. 294-299.

[87] *Ibid.*, σ. 302.

[88] *K. Ruddle*, *Les savoirs locaux et la gestion future des ressources et des environnements marins cotiers en zone tropical*, *Nature & Ressources*, Vol. 30, No 1, 1994, σ. 28-38.

[89] *J. Wilson, J. Acheson, M. Metcalfe, P. Kleban*, *Chaos, complexity and community management of fisheries*, ό.π. (σημ. 7), σ. 303.

[90] Αυτή η άποψη βρίσκει νομικό έρεισμα στην Αρχή 35.6δ που περιλαμβάνεται στην Ατζέντα 21 και στην οποία ορίζεται ότι πρέπει να συνεχισθεί «η ενίσχυση των γνώσεων, κυρίως των τοπικών και των αυτόχθονων...», βλ. σχετ. *E. Naim-Gesbert*, *Les dimensions scientifiques du droit de l'environnement*, Bruxelles, Bruylant, 1999, σ. 686-688, *A. Meyer*, *International Environmental Law and Human Rights: Towards the Explicit Recognition of Traditional Knowledge*, *Review of European Community and International Environmental Law*, Vol. 10, No1, 2001, σ. 38, 40, 46.

[91] *FAO*, *L'approche de précaution appliquée aux pêches*, ό.π., σ. 18. Βλ. ομοίως *A.T. Charles*, *The Precautionary Approach and «Burden of Proof»*. *Challenges in Fishery Management*, ό.π. (σημ. 45), σ. 693.

[92] *J.-P. Reveret, J. Weber*, *L'évolution des régimes internationaux de gestion des pêches*, στο έργο: *O. Godard* (επιμ.), *Le principe de précaution dans la conduite des*

affaires humaines, Paris, Editions de la Maison des sciences de l'homme, INRA, 1997, σ. 245-257.

[93] Μια έμμεση αναγνώριση της αρχής της προφύλαξης διατυπώνεται στην απόφαση της 27ης Αυγούστου 1999 του Διεθνούς Δικαστηρίου του δικαίου της θάλασσας (υπόθεση Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία κατά Ιαπωνίας), σχετικά με τα αποθέματα του μπλε τόνου (southern bluefin tuna). Ομοίως, *M.-P. Lanfranchi, S. Maljean-Dubois*, Le contrôle du juge international, un jeu d'ombres et des lumières, στο έργο: *S. Maljean-Dubois* (ed.), L'effectivité du droit européen de l'environnement. Contrôle de la mise en oeuvre et sanction du non-respect, Paris, La Documentation française, 2000, σ. 269-270 και 273-274.

[94] *S.M. Garcia*, The Precautionary Principle: its Implications in Capture Fisheries Management, ό.π. (σημ. 15), σ. 121.

[95] *R. Hilborn, J.-J. Maguire, A. Parma, A. Rosenberg*, The Precautionary Approach and risk management: can they increase the probability of successes in fishery management?, Canadian Journal of Fisheries and Aquatic Sciences, Vol. 58, No 1, 2001, σ. 100, 106.

[96] *W. Edeson*, Towards Long-term Sustainable Use: Some Recent Developments in the Legal Regime of Fisheries, ό.π. (σημ. 30), σ. 169-173.

[97] *D. Freestone*, International Fisheries Law Since Rio: The Continued Rise of the Precautionary Principle, ό.π. (σημ. 30), σ. 157.

[98] Άρθρο 6.3. (a), (b).

[99] *A. Kiss*, Trois années de droit international de l'environnement (1993-1995), Revue Juridique de l'Environnement, 1/ 2, 1996, σ. 96-97.

[100] *J. M. Macdonald*, Appreciating the Precautionary Principle as an Ethical Evolution in Ocean Management, Ocean Development & International Law, Vol. 26, 1995, σ. 278.

[101] *V.R. Restrepo, P.M. Mace, F.M. Serchuk*, The Precautionary Approach: A New Paradigm, or Business as Usual?, ό.π. (σημ. 46), σ. 4.

[102] Άρθρο 1 (b).

[103] Άρθρο III (2).

[104] Supra.

[105] Άρθρο 3.

[106] Προοίμιο, σκέψη 2.

[107] Προοίμιο, σκέψη 4.

[108] Άρθρο 4(1).

[109] Supra.

[110] Προοίμιο, σκέψη 2.

[111] Προοίμιο, σκέψη 4.

[112] Άρθρο 1.

[113] Supra.

[114] Άρθρο 4.

[115] Διακήρυξη, 4η παράγραφος.

[116] Προοίμιο, σκέψη 3.

[117] Άρθρο 2.

[118] Άρθρο 5.1 (b).

[119] Άρθρο 6 (b) και (d) αντίστοιχα.

[120] Προοίμιο, σκέψη 4.

[121] Άρθρο 2.

[122] Άρθρο 5 (c).

[123] Άρθρο 6.1. (a).

[124] Άρθρο 6.1. (b). Η διατύπωση είναι όμοια με αυτή του άρθρου 6.3 (c) της Συμφωνίας του 1995 για τα αποθέματα των άκρως μεταναστευτικών ιχθύων (supra).

[125] Άρθρο 6.2.

[126] Άρθρο 6.5. Η διατύπωση είναι όμοια με αυτή του άρθρου 6.6 της Συμφωνίας του 1995 για τα αποθέματα των άκρως μεταναστευτικών ιχθύων (*supra*) και του άρθρου 7.5.4 του Κώδικα (*supra*).

[127] Άρθρο 6.6. Η διατύπωση είναι όμοια με αυτή του άρθρου 6.7 της Συμφωνίας του 1995 για τα αποθέματα των άκρως μεταναστευτικών ιχθύων (*supra*) και του άρθρου 7.5.5 του Κώδικα (*supra*).

[128] Άρθρο 21.

[129] Δεν είναι τυχαίο το ότι ο τίτλος του άρθρου 21 είναι «Διαφάνεια» (Transparency).

[130] *Supra*.

[131] Προοίμιο, σκέψη 5.

[132] Άρθρο 2.

[133] Άρθρο 3.

[134] Άρθρο 3 (b).

[135] Άρθρο 6.

[136] Άρθρο 6.3. (g).

[137] Άρθρο 6.2 της Σύμβασης της Χονολουλού (*supra*).

[138] Άρθρο 7 (3).

[139] Άρθρο 20. (f).

[140] Άρθρο 10.7.

[141] Σχετικά με την έννοια της παραδειγματικής μετάβασης, βλ. *Bonaventura de Sousa Santos, Toward a New Common Sense. Law, Science and Politics in the Paradigmatic Transition*, N.Y. London, Routledge, 1995, *passim*.